

ÇOK KUTUPLU AVRUPA KÂBUSU

Ivan Krastev & Mark Leonard ile Dimitar Bechev, Jana Kobzova & Andrew Wilson

AVRUPA DIŞ İLİŞKİLER KONSEYİ

ÖZET

Avrupa Birliği (AB) geçtiğimiz on yılın büyük bir kısmını artık işlemeyen bir Avrupa düzenini savunmakla ve büyük ihtimalle hiç hayata gelmeyecek küresel bir düzeni umut etmekle geçirdi. Büyük güçler arasında bir savaş çıkması ihtimalinin zayıf olduğu doğru olmakla birlikte, AB ülkelerinin hükümetleri de iyi biliyorlar ki, mevcut güvenlik kurumları kıtanın kemikleşmiş çatışmalarının çözümünde bir adım atamadıkları gibi, 1998-99 Kosova krizini de önleyemediler, Kafkaslardaki silah yarışını da yavaşlatamadılar, AB'ye doğal gaz aktarımının 2008'de kesintiye uğramasını engelleyemediler, Rus-Gürcü savaşına mani olamadılar veya 2010 yılında Kırgızistan'daki karışıklıkları durduramadılar.

AB'nin tek-kutuplu dünya tahayyülünün sonu geldi. 1990'lar süresince AB'nin büyük umudu Amerikan sert gücünün desteğinde Avrupa'nın yumuşak gücünün yaygınlaşacağı ve, NATO ve AB'de vücut bulacak şekilde Avrupa'nın bütün güçlerinin liberal bir düzen altında bütünleşeceğiydi. Bu liberal düzende hukukun üstünlüğü, paylaştırılmış egemenlik ve karşılıklı bağımlılık tedricen askeri çatışmanın, güç dengelerinin ve etki alanlarının yerini alacaktı. Amma velâkin bu tarz bir tek-kutuplu çok-terafli Avrupa hayalinin gerçekleşme olasılığı gittikçe erimekte.

Avrupalılar çok-kutuplu bir dünyanın yükselişini hızlıca selamladılar ama kendi kıtalarının içinde paralel olarak değişik kutupların yükselişini fark etmekte aynı oranda hızlı olamadılar. NATO ve AB'nin genişlemesinden hiçbir zaman haz etmemiş olan Rusya artık yeni bir Avrupa güvenliği mimarisi için çağrıda bulunacak kadar güçlü hale geldi. Bazı AB üyelerinin dar görüşlü bir şekilde katılım müzakerelerini tıkadığı Türkiye, hala AB'ye katılmayı istese de, gittikçe bağımsız bir dış politika yürütmekte ve kendisi için daha büyük bir rol talep etmekte. AB ülkeleri katılım müzakerelerinde yeni başlıklar açarak iyi niyetlerini göstermedikleri sürece Türkiye'nin bu eğilimi gittikçe ancak daha da

güçlenecektir. Tüm bu gelişmeler olurken, Afganistan, İran ve Çin'in yükselişi ile meşgul olan ABD ise artık tam-zamanlı bir Avrupa gücü olmaktan çıkmış bulunuyor.

AB ise, geçtiğimiz on yılın büyük bir kısmını kendi hükümetlerinin artık işlevselliğini kaybettiğini kabul ettiği bir sistemi savunarak harcadı. Her ne kadar artmakta olan dengesizliklerin farkında olsalar da, üye devletler statükoyu korumaya çalışmaya devam ettiler. AB'nin, Cumhurbaşkanı Dmitri Medvedev'in Haziran 2008 tarihli önerisine verdiği büyük oranda taktiksel yanıt bu genel davranış tarzı ışığında bir anlam ifade ediyor. Fakat, böyle bir edilgen tavır alarak, AB liderleri Avrupa'nın çok-kutuplu hale gelmesini aslında daha da muhtemel kıldılar. Çünkü, artık mevcut resmi kurumlar çerçevesinde çalışmak nerdeyse imkansız hale geldiği için, kıtanın üç ana gücü –AB, Rusya ve Türkiye-gittikçe bu kurumların çevresinden dolanıp da çalışmaya başladılar. Örneğin, bazı AB üyesi devletler Rusya'nın itirazlarına rağmen Kosova'nın bağımsızlığını tanıdılar; Rusya AB'nin itirazlarına rağmen Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanıdı; ve Türkiye, İran'ın oluşturduğu nükleer tehdide bir yanıt oluştururken, NATO'ya danışmadan, Brezilya ile işbirliği yaptı. Bu gelişmeler Avrupa içinde tekrardan fiili etki alanları oluşması riskini doğuruyor. Hülasa, Avrupalı liderler, bir düzen hülyasını savunurken, gerçek bir düzensizliğe yol açma tehlikesi altında bulunuyorlar.

Her ne kadar statükodan şikâyet edenler Rusya ve Türkiye olsa da, mevcut sakin düzensizlik halinden en çok zarar görebilecek olan da AB'dir. Bu nedenle, AB'nin, geleceğin Avrupa'sının esas nitelikleri ve kurumları hakkında gerçek bir tartışmayı başlatmakta özel bir çıkarı vardır. AB'nin, Avrupalı güçler arasında savaşı engellemekten öte bu güçlerin barış içinde bir arada yaşamalarına yardımcı olmayı hedefleyen yeni bir stratejik yaklaşıma ihtiyacı vardır. AB geçtiğimiz yirmi yıllık Avrupa tarihini, merkezinde AB ve NATO olan tek bir projenin gelişimi olarak görmeyi bırakmalıdır. Bunun yerine geçtiğimiz yirmi yıl, hepsi farklı şekillerde genç, zayıf ve narin olan dört paralel kimlik-inşası projesinin hikâyesi olarak anlaşılabilir: post-nasyonel AB, post-emperyal Rusya, post-Kemalist Türkiye ve, eski Sovyetler Birliği'nin ve Yugoslavya'nın topraklarında kurulan yeni egemen devletlerin kimliklerinin inşası projesi.

AB üye devletleri, Avrupa'nın güvenliğini iyileştirmek için, Amerikan'ın Rusya-ile-herşey-yeni-baştan (reset) diplomasisinin ve Rusya'nın yeni Westpolitik'inin yarattığı olumlu ivmeyi ileri taşıyarak, Rusya'nın, öncülüğünü ABD'nin yaptığı ortak füze savunma kalkanı projesine katılımını desteklemelidirler. Bununla beraber, Avrupa'nın güvenliğinin garanti edilmesinde öncülüğü AB üye devletleri kendileri almalıdırlar. Bu nedenle AB, Rusya ile AGİT üzerinden kurduğu defansif ilişkinin ötesine geçmelidir. Bu tarz bir vakti dolmuş 'güçler ittifakı' (Concert of Powers) yerine AB yeni bir 'projeler ittifakı' geliştirmek için uğraşmalıdır. Bu yeni ittifak, herkesin istifade edeceği ve kıtanın güvenliğini tartışmak ve yönetmek maksatlı çok-taraflı düzenlemelerin hayata geçmesine vesile olacaktır.

AB yeni antlaşmaların ve kurumların oluşturulmasına açık olmalıdır. Bununla beraber AB bu antlaşmaların ve kurumların tepeden-aşağıya değil aşağıdan-yukarıya doğru oluşturulması gerektiğinin altını çizmelidir. AB için bu hedeflere ulaşmanın en iyi yolunun AB, Türkiye ve Rusya arasında bir gayri-resmî güvenli triyalogu başlatmaktan geçtiğine inanıyoruz. Bu triyalog üç öge üzerine oturmalıdır:

- Avrupa güvenlik triyalogu. Yeni bir kurum kurmaktansa, AB, Merkel ve Medvedev tarafından dile getirilen AB-Rusya güvenlik diyalogu fikrini geliştirmeli ve Türkiye'yi de içerecek şekilde

bir gayrı-resmi ama düzenli Avrupa güvenlik triyalogu oluşturulması için çağrıda bulunmalıdır. G20'nin dünyanın önde gelen ekonomik güçlerini bir araya getirdiği şekilde bu triyalog da Avrupa'nın güvenlik alanındaki başlıca güçlerini bir araya getirecektir. Triyalog kapsamında, kıtadaki ve kıtanın merkezi oyuncularının örtüşen komşularındaki önemli güvenlik konularını tartışmak amacıyla düzenli olarak bir araya gelinecektir.

- Avrupa güvenlik eylem planı. Triyalogun ilk görevi, Avrupa kıtasındaki gerginlikleri azaltmak için bir eylem planı hazırlamak olmalıdır. Bu plan muhtelif amaçları içerebilir. Bu amaçlar, Avrupa'nın çevresinde yer alan en çalkantılı bölgeleri silahsızlandırarak destabilizasyon riskini azaltmak ve önemli bir güvensizlik menşei olmaya devam eden kemikleşmiş sorunları çözmek gibi konuları içerebilir.
- Avrupa güvenlik antlaşması. Rusya Avrupa'nın birçok acil çözüm bekleyen güvenlik sorununda ilerleme kaydetmek için istekli olduğunu göstermediği sürece, Avrupa liderlerinin Rusya ile bir antlaşma müzakere etmenin faydaları konusunda şüpheli olmaları anlaşılabilir. Bununla beraber, eğer böyle bir antlaşma güvenlik-arttırıcı bir sürecin sonunda ortaya çıkarsa böyle bir antlaşmadan AB üye devletleri de fazlasıyla istifade edeceklerdir. Eğer AB böyle bir antlaşmaya taraf olursa Avrupa'daki kilit önemi haiz bir oyuncu olarak kurumsallaşacaktır. AB böylece aynı zamanda kendi kullanımında olan araçları üye devletlerinin karşılaştıkları tehditlerle baş etmek için kullanma imkânına da kavuşacaktır.

Önerdiğimiz bu Avrupa güvenliği yaklaşımı, AB'yi Avrupa kıtasının güvenliği için merkezi bir çıpa olarak kabul edeceği için AB için de iyi olacaktır. Bu aynı zamanda üye devletler arasında AB'nin nasıl bir düzeni savunması gerektiği konusunda yapılacak olan gerçek bir stratejik tartışmaya da ivme kazandıracaktır. Avrupa güvenlik triyalogunda AB'nin rolünü kurumsallaştırarak, AB üyesi devletler, AB'nin Avrupa'nın önemli bir güvenlik sağlayıcısı olmakla beraber kıtamızın hiçbir güvenlik kurumunda temsil edilmemesinin yarattığı anormalliğe de son vereceklerdir. Bu hem Lizbon Antlaşması'nın uygulanması yolunda doğal bir adım hem de AB'nin değişen güvenlik kaygılarına bir cevap teşkil edecektir. Bu araştırma için yapılan bir anketin de gösterdiği üzere, AB güvenlik elitlerinin gittikçe daha çok üzerinde durdukları tehditlerle uğraşmak için AB en elverişli kurumdur.

Avrupa kıtasının bir bütün olarak marjinalize olma riski taşıdığı böyle bir anda, Rusya, AB'nin bu yeni güvenlik mimarisine müteallik girişimini, kendisinin bir Avrupa gücü olarak öneminin tanınması olarak algılayacaktır. Türkiye'nin üyelik sürecinin samimiyetine olan inancının azalmakta olduğu böyle riskli bir anda, önerdiğimiz triyalog, Türkiye'nin yükselen bir güç olarak rolünü tanıyacak ve dış politika aktivizmi için bir çıpa işlevi görecektir. Üyelik müzakereleri triyalogun yanı sıra devam edecektir. Triyalogun oluşumunu enerji güvenliği ve OGSP başlıklarının açılması için bir vesile olarak kullanmak da anlamlı olacaktır. Türkiye AB üyesi olduğunda triyalog AB ile Rusya arasında diyalog halini alacaktır. Bu üç-taraflı yaklaşım Avrupa'nın çevresindeki bağımsızlığını yeni kazanmış devletler için de çekici olacaktır çünkü kemikleşmiş çatışmalar ve enerji ihtilafları gibi bu ülkeler için varoluşsal önemdeki sorunlarla ilgilenmek için yeni mekanizmaları hayata geçirecektir.

Avrupa Birliği'nin kendi kıtasında karşı karşıya olduğu ikilemler bir oranda ABD'nin küresel düzlemde yüz yüze oldukları ile benzerlik göstermektedir. AB Avrupa'nın tek-kutupludan çok-

kutuplu bir düzene doğru evrimini durdurmak için çok fazla bir şey yapamaz; ama yükselmekte olan yeni kutuplar arası ilişkilere şekil vermek için yapabileceği çok şey vardır. Bu yeni yaklaşım, Rusya'nın modernleşme isteğinin ve Türkiye'nin bölgesel rol edinme arzusunun yarattığı siyasal açılmıdan istifade edecek ve, Avrupa'nın gittikçe merkezi rolünü kaybedip çevrede kaldığı ve zayıf bir komşunun güçlü bir komşu kadar korkutucu olabildiği yeni bir dünya için kıtanın kurumsal düzenini yeniden şekillendirecektir. Bu, üç-kutupludansa üç-terafı bir Avrupa oluşturmak yolunda atılacak ilk adım olacaktır: Lord Ismay'ın deyişiyile, Avrupa kıtasında, AB'yi birlik içinde, Rusya'yı post-emperyal ve Türkiye'yi Avrupalı tutacak yeni bir kurumsal düzen.